

WŁADYSŁAW BUGAŁA

Nowe odmiany lilaka ottawskiego (*Syringa* × *Prestonae* McKelvey) otrzymane w Arboretum Kórnickim

Wśród krzewów ozdobnych uprawianych w naszych ogrodach i parkach lilaki zajmują po różach drugie miejsce pod względem różnorodności form i liczby wyhodowanych odmian, która w ostatnich latach stale wzrasta. Historia powstania odmian lilaków jest młoda w przeciwieństwie do róż i datuje się właściwie od 1870 r., kiedy to Wiktor Lemoine rozpoczął w Nancy hodowlę nowych odmian, zapoczątkowując bogaty dorobek hodowlany swych szkółek. Kontynuatorami tej pracy byli następcy Wiktora Lemoine'a, a głównie jego syn Emil, któremu zawdzięczamy między innymi otrzymanie mieszańca *Syringa vulgaris* L. i *S. oblata* Lindl., znanego jako *S. × hyacinthiflora* Lem. Odmiany tego mieszańca charakteryzują się przede wszystkim wczesnym zakwitaniem (np. Mirabeau, Necker, Buffon, Lamartine i inne). Wprowadzenie do hodowli nowego gatunku chińskiego, jakim jest *S. oblata*, miało doniosłe znaczenie, ponieważ wydatnie zwiększyła się skala zmienności cech mieszańców jak barwy kwiatów, pory zakwitania, budowy wiechy i innych.

Szkółki Lemoine'a wprowadziły do uprawy ogółem około 214 odmian lilaków z grupy *S. vulgaris* i *S. × hyacinthiflora*. Wiele z tych odmian uprawia się do dzisiaj, przy czym nie ustępują one odmianom nowym.

Hodowlą nowych odmian lilaków zajmowali się także inni, jak np. Stepman w Belgii, Dunbar, Havemeyer, Klager w USA, Spaeth w Niemczech, a w latach trzydziestych i czterdziestych Kostecki i Kolesnikow w ZSRR. W Kanadzie hodowlą lilaków zajmowała się Izabela Preston. Zwróciła ona uwagę na gatunki z sekcji *Villosae* Schn., a przede wszystkim na *S. Josikaea* Jacq. f., *S. reflexa* Schn. i *S. villosa* Vahl i otrzymała po raz pierwszy w tej sekcji mieszańce międzygatunkowe: *S. × Josiflexa* (= *S. Josikaea* × *reflexa*) i *S. × Prestonae* (= *S. reflexa* × *villosa*). Dało to początek hodowli nowych odmian w tej grupie. Krzewy tych odmian odznaczają się okazałymi wiechami kwiatowymi, obfitym kwitnieniem, a równocześnie są bardzo odporne na niskie temperatury, co dla surowych warunków klimatycznych Kanady ma szczególne znaczenie. Również w Kanadzie prowadził w tym czasie hodowlę nowych odmian lilaków z grupy *Villosae* Skinner, otrzymując szereg odmian znanych dzisiaj w uprawie, jak np. Donald Wyman i Hiawatha.

Zasługą Izabeli Preston było wprowadzenie do uprawy wielu cennych odmian późno kwitnących, jak Octavia, Ursula, Audrey, Jessica, Desdemona, Isabella itd. W Polsce odmiany te zostały rozpowszechnione w uprawie przez Arboretum Kórnickie. Pisałem o nich szczegółowo w 1955 r. [1].

Odmiany lilaków z grupy *Villosae* różnią się zasadniczo od odmian grupy *S. vulgaris* późniejszą porą zakwitania (2 tygodnie) oraz inną budową kwiatów. Kwiaty charakteryzują się mianowicie długą, cienką rurką korony i niewielkimi płatkami, a najczęściej spotykane kolory to różowy w różnych odcieniach i lila aż do ciemnofioletowego. Najefektowniejsze są odmiany o kwiatach intensywnie różowych lub czerwonoróżowych. Budowa i wielkość wiech kwiatowych są także bardzo zmienne, od zwartych, kłosowatych i zwisających, aż do szerokich, wyprostowanych i bogato rozgałęzionych. Na kwiat cięty nie nadają się, jak lilaki z grupy *S. vulgaris*, ponieważ gałązki wstawione do wazonów szybko więdną. Są to więc przede wszystkim krzewy parkowe oraz dla zieleni osiedlowej i przydomowych ogródków. Wiele odmian odznacza się silnym wzrostem i obfitym ulistnieniem. Liście niektórych odmian charakteryzują się pomarszczoną blaszką i ciemnozielonym zabarwieniem.

Odmiany *S. × Prestonae* zostały sprowadzone po raz pierwszy do Arboretum w Kórniku w roku 1929 z Ottawy (Charmian, Valeria, Ursula, Octavia), a następnie w 1938 r. z Arboretum Mortona w Stanach Zjednoczonych A. P. (Audrey, Grace, Jessica i inne).

W roku 1952 rozpoczęto w Arboretum Kórnickim prace hodowlane nad różnymi krzewami ozdobnymi, w tym także nad lilakiem ottawskim (*S. × Prestonae*)¹. Krzewami matecznymi były odmiany wyhodowane przez panią Preston, a głównie dwa najpiękniejsze z nich — Octavia i Ursula, o dużych, bukietowatych wiechach różowawych kwiatów. W latach 1953 - 1955 zbierano nasiona wyżej wymienionych odmian, pochodzące z wolnego zapylenia i wysiewano je. Otrzymano kilka tysięcy siewek, które po 3-letnim okresie uprawy w szkółkach zostały wysadzone na polu selekcyjnym w roku 1957. Równocześnie przeprowadzono pierwszą selekcję, usuwając rośliny słabo rozwinięte, uszkodzone oraz wykazujące żółtawe przebarwienia na liściach.

Na polu selekcyjnym krzewy zostały wysadzone w więźbie 1,5 × 2 m, na glebie lekkiej, gliniasto-piaszczystej, o niskim poziomie wody gruntowej (poniżej 2 m). Przez cały okres pozostawiania krzewów na polu selekcyjnym gleba była utrzymywana w wysokiej kulturze przez wielokrotne spulchnianie w ciągu okresu wegetacyjnego narzędziami konnymi, ręcznie odchwaszczana oraz nawożona nawozami mineralnymi.

¹ Czynnione przeze mnie próby krzyżowania odmian *S. × Prestonae* z odmianami *S. vulgaris* nie dały żadnych rezultatów. Są to grupy dość odległe systematycznie, tak że nawet przy szczepieniu jednych na drugich obserwuje się wyraźną niezgodność fizjologiczną obu komponentów.

Krzewy lilaków weszły w okres kwitnienia w latach 1958 - 1960, a więc w wieku 6 - 7 lat. W roku 1963 (1 czerwca) dokonano szczegółowej selekcji, biorąc za podstawę najważniejsze cechy ozdobne, a więc pokrój krzewu, charakter ulistnienia i oczywiście kwiaty, a głównie ich kolor, wielkość wiechy i obfitość kwitnienia. W wyniku tej selekcji wybrano 15 najlepszych krzewów, które oznaczono numerami od 1 do 15 i trwale oznakowano (farbą i etykietami). W 1964 r. przystąpiono do rozmnożenia wybranych krzewów za pomocą sadzonek zielnych. Należy tu zaznaczyć, że wszystkie znane dotychczas odmiany z grupy *S. × Prestonae* bardzo łatwo dają się mnożyć wegetatywnie przez sadzonki zielne, znacznie łatwiej niż odmiany *S. vulgaris*. Tę samą cechę wykazały krzewy wybrane w wyniku dokonanej selekcji.

W roku 1965 pole selekcyjne zostało zlikwidowane, a 15 wybranych krzewów matecznych przesadzono na nowe miejsce, gdzie rosną do dzisiaj i kwitną. Nowe krzewy otrzymane z sadzonek zielnych zostały w roku 1968 wysadzone ze szkółek na miejsce stałe w Kórniku, w Parku Kultury i Wypoczynku w Chorzowie, w Ogrodzie Botanicznym w Lublinie oraz w parku miejskim w Białymstoku. Każda odmiana reprezentowana jest w każdym z wyżej wymienionych miejsc przez kilka egzemplarzy (w Kórniku 3 - 4) lub nawet kilkanaście i więcej (Chorzów 15 - 30). Założenie czterech powierzchni porównawczych w różnych warunkach siedliskowych, a głównie klimatycznych, umożliwi w latach następnych dokładniejsze określenie wartości nowych odmian, a przede wszystkim ich odporności na niskie temperatury.

Prowadzone dotychczas obserwacje wybranych 15 klonów-siewek *S. × Prestonae* pozwoliły na dokonanie dalszej selekcji i wybór najpiękniejszych typów, które zdecydowałem się opisać w pracy niniejszej jako nowe odmiany. Opisy nowych odmian zestawilem na podstawie własnych i wieloletnich obserwacji krzewów matecznych w Arboretum Kórnickim. Zwróciłem w nich uwagę przede wszystkim na pokrój krzewu, osiągane wymiary (wysokość) oraz najważniejsze cechy kwiatów, jak zabarwienie, budowa i wielkość wiechy, pora kwitnienia itp. Każda opisana tutaj odmiana otrzymała swoją nazwę zgodnie z obowiązującymi zasadami nomenklatury roślin uprawnych [6]. Odmiany traktuję jako *cultivar*. Obok nazwy podaję także numer, jaki otrzymała roślina w czasie ich selekcji. Należy zaznaczyć, że niektóre cechy, jak np. wysokość krzewów oraz wymiary kwiatów i kwiatostanów, mogą ulegać zmianom w różnych warunkach siedliskowych.

S. × Prestonae cv. 'Telimena' (typ 1)

Krzew silnie rosnący, gęsto ugałęziony i obficie ulistniony, o zwartym, wyprostowanym pokroju. Pędy grube, sztywne, liście bardzo duże, długości do 15 cm, szeroko eliptyczne, silnie pomarszczone. Kwiaty rozkwitające blad różowe, przekwitające prawie białe, zebrane w luźne, wypro-

stowane, słabo rozgałęzione wiechy wysokości do 22 cm. Kwitnie wcześniej (1 - 12 czerwiec) i niezbyt obficie.

Szczególną cechą tej odmiany są duże, grube i sztywne liście oraz obfite ulistnienie krzewu, jakiego nie spotykamy u żadnej z odmian dotychczas znanych.

S. × Prestonae cv. 'Jaga' (typ 2)

Krzew dość silnie rosnący, gęsto ugałęziony, o bardzo regularnym kulistym pokroju. Kwiaty drobne, w pączkach fioletowe, po rozkwitnięciu jasnofioletowe, a przekwitające jasnolila z różowawym odcieniem. Wiechy luźne, wydłużone, wyprostowane, długości 15 - 25 cm. Kwitnie wcześniej (1 - 15 czerwiec) i nadzwyczaj obficie. W czasie kwitnienia krzew jest bogato okryty wiechami kwiatowymi i niezwykle efektowny. Odmiana szczególnie cenna, zasługująca na szerokie rozpowszechnienie w uprawie.

S. × Prestonae cv. 'Basia' (typ 3)

Krzew silnie rosnący i szeroko rozgałęziony. Liście dość duże (do 12 cm długości), jasnozielone i słabo pomarszczone. Kwiaty w pączkach ciemnoróżowe, po rozkwitnięciu różowe, przekwitające bladoróżowe. Rurka korony długa, wolne końce płatków wzniesione, u kwiatów przekwitających w dół odgięte. Wiechy kwiatowe luźne, szerokie, wyprostowane, długości 20 - 25 cm, bardzo okazałe. Kwitnie wcześniej (5 - 15 czerwiec) i bardzo obficie.

Odmiana ta wyróżnia się od innych efektownym zabarwieniem kwiatów.

S. × Prestonae cv. 'Jagienka' (typ 4)

Krzew dość silnie rosnący, wysokości 3 - 4 m, o foremnym, zwartym, kopulastym pokroju. Liście wąskoeliptyczne, długości 8 - 10 cm, połyskujące i pomarszczone. Kwiaty w pączkach ciemnofioletowe, po rozkwitnięciu lilafioletowe, przekwitające bladolila. Wiechy kwiatowe okazałe, wielowierzchołkowe, dość gęste, wysokości 15 - 20 cm, o zwisających bocznych rozgałęzieniach. Kwitnie bardzo obficie i wcześniej, najwcześniej spośród wszystkich odmian tej grupy, zwykle między 1 a 10 czerwca.

S. × Prestonae cv. 'Nike' (typ 8)

Krzew słabo rosnący, wysokości do 1,5 m, szeroko rozgałęziony, o spłaszczonej koronie. Liście bez połysku, słabo pomarszczone. Kwiaty w pączkach ciemnofioletowe, po rozkwitnięciu jasnofioletowe, przekwitające fioletowolila, dość duże, z długą rurką korony. Wiechy kwiatowe bardzo duże, długości 25 - 30 cm, gęste, szeroko rozgałęzione, zwisające pod własnym ciężarem. Kwitnie bardzo obficie i stosunkowo późno, zwykle między 5 a 15 czerwca.

Krzewy tej odmiany różnią się wyraźnie od innych charakterystycznym, szerokim i regularnym pokrojem oraz ciemnym, fioletowym zabarwieniem kwiatów.

Fot. W. Bugała

Ryc. 1. *Syringa* × *Prestonae* cv. 'Jaga'

Fot. W. Bugała

Ryc. 2. *Syringa* × *Prestonae* cv. 'Basia'

S. × Prestonae cv. 'Goplana' (typ 9)

Krzew silnie rosnący, wysokości do 4 m, szeroki i luźno ugałęziony. Liście jasnozielone, bez połysku, dość duże. Kwiaty w pączkach karminoworóżowe, po rozkwitnieniu bladioróżowe i jaśniejące w miarę przekwitania. Płatki ostrokończyste i silnie odgięte. Wiechy kwiatowe szerokie, luźne, długości 15 - 20 cm, bardzo okazałe. Kwitnie obficie, zwykle między 6 a 15 czerwca.

Szczególną cechą tej odmiany jest efektowne, żywokarminoworóżowe zabarwienie kwiatów, różniące się zdecydowanie od zabarwienia innych odmian *S. × Prestonae*.

S. × Prestonae cv. 'Esterka' (typ 11)

Krzew wysokości 3 - 4 m, umiarkowanie silnie rosnący, dość szeroki i raczej luźno ugałęziony. Liście dość duże, niepomarszczone, matowe, na końcach młodych pędów (w okresie kwitnienia) charakterystycznie czerwono zabarwione. Kwiaty w pączkach intensywnie karminoworóżowe, po rozkwitnieniu bladioróżowe i nieco jaśniejsze w miarę przekwitania, dość duże, o szerokich, słabo rozchylonych płatkach. Wiechy kwiatowe nieduże, długości do 15 cm, luźne, słabo rozgałęzione i wyprostowane (sztywne). Kwitnie średnio obficie i późno w stosunku do innych odmian, bo w okresie od 8 do 20 czerwca.

Podobnie jak odmiana poprzednia także i ta odznacza się pięknym, intensywnie karminowym zabarwieniem kwiatów; pod względem koloru kwiatów jedna z najpiękniejszych.

S. × Prestonae cv. 'Danusia' (typ 12)

Krzew raczej słabo rosnący, wysokości 2 - 3 m, luźno i szeroko rozgałęziony. Liście jasnozielone, matowe, niepomarszczone. Kwiaty dość duże, o koronie lejkowato rozszerzonej, w pączkach ciemnoczerwone, po rozkwitnieniu różowe i przekwitające bladioróżowe. Wiechy kwiatowe długości do 20 cm, szerokie, gęste, o nieco zwisających bocznych rozgałęzieniach. Kwitnie dość obficie i wcześnie, między 1 a 10 czerwca.

S. × Prestonae cv. 'Diana' (typ 13)

Krzew raczej słabo rosnący, wysokości 1,5 - 2 m, bardzo gęsto ugałęziony, zwarty, o regularnym, wyprostowanym pokroju. Liście ciemnozielone, z długim, ostrym wierzchołkiem, pomarszczone. Kwiaty w pączkach ciemnofioletowe, po rozkwitnieniu różowolila, przekwitające bladolila, duże, o rozchylonych lecz nieodgiętych łatkach korony. Wiechy zwarte, gęste, o wyprostowanych rozgałęzieniach bocznych, długości 15 - 20 cm. Kwitnie bardzo obficie, średniowcześnie, najczęściej między 5 a 15 czerwca.

Odmiana bardzo efektowna dzięki zwartej, foremnej koronie krzewu i obfitemu kwitnieniu.

Wyżej opisane nowe odmiany lilaka ottawskiego zostały wybrane z ro-

Fot. W. Bugala

Ryc. 3. *Syringa* × *Prestonae* cv. 'Jagienka'

Fot. W. Bugala

Ryc. 4. *Syringa* × *Prestonae* cv. 'Nike'

dów mieszańców liczących wiele osobników, w wyniku wieloletnich obserwacji i kilkakrotnie przeprowadzanej selekcji. Odmiany te, jak już wyżej wspominałem, wysadzone zostały także poza Arboretum Kórnickim celem dalszych prób i obserwacji, a mianowicie w Parku Kultury i Wypoczynku w Chorzowie oraz w Białymstoku i w Ogrodzie Botanicznym w Lublinie. Dotychczas nie były one jednak rozmnażane w szkółkach dla celów handlowych. Obecnie Zakład Dendrologii i Arboretum Kórnickie przystąpi także do rozmnażania niektórych nowych odmian i za kilka lat znajdą się one w katalogu szkółkarskim wśród innych drzew i krzewów oferowanych do sprzedaży. W ten sposób zamierzamy rozpowszechnić nowe odmiany lilaków w kraju. Mamy nadzieję, że znajdą się one w wielu parkach, zieleńcach miejskich i ogrodach.

LITERATURA

1. Bugała W. — 1955. Lilak ottawski i jego odmiany. Arboretum Kórnickie I; 132-141.
2. Gromov A. — 1963. Siren. Moskwa.
3. Krüssmann G. — 1960. Die Laubgehölze II, Berlin.
4. Rehder A. — 1951. Manual of cultivated trees and shrubs, New York.
5. Wróblewski A. — 1937. Lilaki — *Syringa*. Wiadomości z Ogródów Kórnickich.
6. — 1966. Międzynarodowy Kodeks Nomenklatury Botanicznej, Warszawa.
7. — 1953. Lilacs for America. Report of 1953 Lilac Survey Committee of the American Association of Botanical Gardens and Arboretums.

WŁADYSŁAW BUGAŁA

*New varieties of Syringa Prestonae McKelvey obtained
in the Kórnik Arboretum*

Summary

The author has been concerned since 1952 with the breeding of new lilac varieties in the Kórnik Arboretum, including those from section *Villosae*. In the present paper descriptions are given of 9 new varieties that he has developed. In the introduction history of the cultivation of garden varieties of lilacs is presented and in particular that of the hybrid known under the name *S. × Prestonae McKelvey* that has been first obtained in Ottawa (since the name — Ottawa lilac). The new varieties described by the author belong to this hybrid group and are seedlings obtained from open pollination of two varieties 'Octavia' and 'Ursula'. The author has obtained in the years 1954-1955 a few thousand seedlings, of which a few hundred have been outplanted in the selection fields, where they have remained till 1965 and have been the subject of observation each year. Special note was taken of the flower colour, the structure of the inflorescences, and flowering abundance

as well as the habit of the shrub and type of foliage. In 1963 best 15 shrubs have been selected and propagated vegetatively. These were sent to three places in Poland (Chorzów, Lublin and Białystok) in order to continue observations under various site conditions. Of the 15 types the author described here only 9 as varieties deserving to be introduced for general cultivation in parks and gardens.

ВЛАДИСЛАВ БУГАЛА

Новые сорта *Syringa* × *Prestonae* McKelvey, полученные
в Курницком Арборетуме

Резюме

Автор с 1952 г. занимается в Арборетуме селекцией новых сортов сирени, в том числе из секции *Villosae*. В настоящей работе впервые описывается девять новых сортов, выведенных им. Вначале вкратце излагается история благородных сортов сирени, в особенности происходящих от гибрида, известного под названием *S. × Prestonae* McKelvey и полученного впервые в Оттаве (отсюда название — сирень оттавская). Описываемые новые сорта относятся как раз к этой гибридной группе и являются сеянцами, происходящими от свободного переопыления двух сортов 'Octavia' и 'Ursula'. Автор в 1954 - -1955 г. получил несколько тысяч сеянцев, из которых несколько сот было высажено на селекционном участке, где они оставались до 1965 г., будучи объектами ежегодных наблюдений. Особое внимание обращалось на окраску цветков, строение соцветий, обилие цветения, а также хабитус куста и характер олистения. В 1963 г. было отобрано 15 лучших кустов, размноженных вегетативно и разосланных в три пункта в Польше (Хожув, Люблин, Бялосток) с целью проведения дальнейших наблюдений в разных условиях среды. Из этих 15 форм автор считает девять новыми сортами, заслуживающими введения в культуру в парках и садах.

Fot. K. Jakusz

Syringa reflexa Schn.